

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 113 1992

Svenska Litteratursällskapet

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Ulla-Britta Lagerroth, Margareta Wirmark

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Ulf Boëthius

Umeå: Sverker R. Ek

Uppsala: Thure Stenström, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Slottet ing. AO, 752 37 Uppsala

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,
Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. AO, 752 37 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör vara väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskript.

ISBN 91-87666-05-07

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Fälths Tryckeri, Värnamo, 1993

Övriga recensioner

Sture Linnér: *Lans och båge. Aischylos' Perserna*. Norstedts. Sthlm 1992.

Med sin bok om Aischylos drama *Perserna*, *Lans och båge*, kan man säga att Sture Linnér fullbordat sin egen trilogi om den antika grekiska litteraturen. Som inledande delar räknar jag då, som läsaren förstår, *Homeros* (1985) och *Den gyllene lyran* som kom fyra år senare; de tre volymerna hålls samman av en likartad uppläggning och en obruten strävan att på ett medryckande sätt presentera andras forskningsrön och egna reflexioner över verk och diktare som följt Linnér genom livet.

Homeroseboken och boken om den grekiska lyriken läste jag med förtjusning och fann dem ytterst givande, både för eget bruk och som fördjupningslitteratur att sätta i händerna på intresserade elever; *Lans och båge*, däremot, gör ett mer klivet intryck.

Bokens odiskutabla förtjänst ligger i de kvaliteter jag antytt ovan – en djup förtrogenhet med Aischylos och hans verk och forskningen därom samt i förmågan att utan åthävor förmedla insikter till läsaren. Och mycket sympatisk är den ödmjuka maning till besinning inför materialets svårtolkade och fragmentariska karaktär, som Linnér inledningsvis riktar och som sedan präglar den fortsatta framställningen:

»På 400-talet uppfördes i Athen minst tusen tragedier. Om inemot trehundra av dem vet vi något, dels från det trettioårliga fullständiga texter som finns kvar av de tre stora, dels från fragment, titlar och citat. Detta är uppenbarligen ett ytterst begränsat och bräckligt underlag för den som söker vinna överblick och spåra sammanhang, det må gälla de enskilda författarskapen eller relationerna mellan dem. Det kan ibland kännas som om vi vandrade genom ett ruinlandskap, utan karta och kompass.» (s. 24.)

Kanske är det så att just denna, i grunden så sympatiska, försiktighet hindrat Linnér från att med kraft driva framställningen; det finns inga riktigt bärande linjer genom boken, och *Perserna* blir aldrig föremål för verkanalys i egentlig mening. De 120 sidor Linnér unnar sig – resterande 50 sidor upptas av pjästexten i Emil Zilliacus klassiska tolkning – splittras upp i korta avsnitt, till stor del *runt omkring* dramat. Därav min kluvenhet inför resultatet. Jag tycker också att det är synd att Linnér ofta blir så lapidarisk, då han ska återge tankegångar hos refererade forskare: han väcker vår nyfikenhet men stillar den sällan. (Detta

dilemma känns väl igen av alla som skrivit kortfattade introduktioner och handboksavsnitt, men i det här fallet känns det närmast som om Linnér – ofta alldeles i onödan – 'tjuvhåller' på kunskaper och det gör läsaren litet förtretad.)

När denna kritik är framförd återstår, avslutningsvis, att framhålla den glädje och de insikter som läsaren likväl har att hämta ur *Lans och båge*. Mycket givande är avsnittet om den metriska uppbyggnaden och de exempel på stildrag – såsom upprepning och kontrastering – vilka Linnér ger; kvaliteter, som ofta går förlorade vid översättning. Framför allt vill jag dock lyfta fram Sture Linnérs betoning av den grekiska dramats karaktär av 'allkonstverk' – hans återkommande och övertygande argumentation för att Aischylos tragedier ska uppfattas som en *oupplöslig* helhet, framsprungen ur balansen mellan textens ord, gesterna, dansen och musiken.

Björn Sundberg

Gunnar Hillbom: *Kring källorna till Fredmans epistlar*. Filologiskt arkiv 36. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Almqvist & Wiksell International 1991.

Samlaren 1895 var helt ägnad Bellman till 100-årsminnet av hans död. Estetikprofessorn C.R. Nyblom begrundade Bellmansminnets innebörd; »den stilla från någon vrå betraktande skalden» hade höjt sig till den av komiskt och tragiskt blandade åskådning som vi kallar humor. Lauritz Weibull redogjorde för hur Bellman såsom skald bedömts av sin samtid. Han återgav också ett par nyfunna poem som både visade »Bellman i en helt annan dager än den, i vilken Atterblom och andra framställt honom». Johan Alegrens, sedermera rådman i Stockholm, Cantate wid Bacchi Ordens Stormästares Herr Notarien Bellmans Supponerade dödliga afgang åhr 1771 gav väl en överdriven bild, medger Weibull, men säkert stod denna närmare verkligheten än den under vilken romantiken älskade att se Bellman.

Som en uppsatssamling som nog knakar i fogarna betecknar Gunnar Hillbom sin skrift *Kring källorna till Fredmans epistlar*. Han har tidigare i serien Filologiskt arkiv gett ut arbetet *Kring källorna till Bellmans ungdomsdiktning* och där berört Alegrens avskrifter av Bellmansvisor. Han tar nu Alegrens epistelsamling

som utgångspunkt för en bedömning av dennes relation till Bellman och vänder sig mot Weibull som förutsatt att Kantaten med sitt anslag »Bellman, en kong för fyllhundar alla» är »sprungen ur ett vänskapsförhållande mellan Alegren och Bellman». Alegrens visa – »Parodie af Alegren» är hans egen överskrift – är en parodi på en parodi; »han exploaterar tekniken men tonen träffar han inte alls», betonar Hillbom i sin argumentation för att det har varit »ett rätt stort avstånd mellan de båda personerna», en uppfattning som också går emot Alf Kjelléns i boken Bellman som bohem och parodiker.

Hillbom gav 1990 tillsammans med J. Massengale ut Fredmans epistlar i en text- och melodihistorisk utgåva. Den har 1992 följts av Fredmans sånger I–II. Epistelutgåvan stödjer sig naturligtvis till stora delar på Magdalena Hellquists förarbeten, konstaterar Hillbom, i hennes Handskriftsstudier till Fredmans epistlar (1977). Men tiden har gått, »en tid av skeende», heter det i Hillboms inledning till sin nya skrift, och nyfynd har gjort det nödvändigt att nu skriva kring epistlarnas källor.

Sålunda var Anders Lissanders vissamling i fyra kvartvolymerna okänd 1977. Den första delen fanns visserligen på KB, men bara som en i den stora massan av anonyma och odaterade visböcker av obestämt värde, konstaterar Hillbom. Han kunde 1984 tillsammans med Olof Byström identifiera skrivaren med Anders Lissander, »i vars hem den unge visskalden rörde sig som en son, eller kanske snarare som en svärson in spe, under senare hälften av 1700-talet». Slumpens verk har gjort att ännu en av volymerna har kommit tillrätta. Flertalet av texterna här (»Lsr 3») är attribuerade med en initialförkortning och för 88 texter anges »CMB». »Lsr 3 har tillkommit från februari–mars 1769 till mitten av februari 1772. [...] Lissander har – tydligen som den förste – dragit vissamlarens slutsats av Fredmansvisornas cykliska gestalt. Han har bestämt sig för att hålla ep. 1–50 samman i en avskriftsvolym.» Avskriftssamlingen är försedd med en inledning, »Till Läsaren eller Siungaren».

Hillbom visar på hur förlagorna till en betydande del av textmassan här låter sig identifieras. Men varför innehåller manuskriptssamlingen i fråga inga spår av de arbetskoncept till Fredmans femtio första epistlar som måste ha varit förlagor för »Lsr 3» – se där ett spörsmål som Hillbom försöker besvara, hypotetiskt som han betonar. Kan det vara så att sedan Anders Lissander själv hade utnyttjat Bellmans arbetskoncept dessa helt sonika bränts upp i en svartjukans autodafé av Lissanders dotter! Bellmans yngste son Adolf svarar för den uppgiften. I Fredmans epistlarutgåvan 1990 har Hillbom i kommentaren lancerat två andra alternativ.

Gunnar Hillbom fastslår att det stora antal ändringar som Bellman har gjort i Lissanders manuskript hur som helst ger ett mäktigt stöd för att »Lsr 3» utgör en omedelbar kvarleva »från Bellmans verksamhet som trubadur och skald i Lissanders salong». »Under alla omständigheter är Lsr-samlingen en Bellmanskälla så omedelbart Bellmansnära en avskriftssamling kan vara.»

Hillbom avslutar sin skrift med en variantförteck-

ning i anslutning till de olika källor som han redogör för i boken. »Mest angeläget har varit att ge en fyllig handskriftsbeskrivning av Lsr 3 och att redovisa dess varianter, dess dateringar och dess egenhändiga Bellmansbearbetningar.» Han redovisar därjämte sina skäl för sitt »antagande att Bellmans konception ligger så kort tid före Lissanders avskrifter att de senare kan godtas som den bästa möjliga approximationen av epistlarnas tillkomsttid».

Ulf Wittrock

Sven G. Hansson: *Satir och kvinnokamp i Hedvig Charlotta Nordenflychts diktning. Några konflikter, motståndare och anhängare*. Carlssons bokförlag 1991.

Om inte Hedvig Charlotta Nordenflychts man, Jacob Fabricius, hade dött i december 1741 och sorgen över honom hade kommit skaldinnan att skriva den epokgörande diktsamlingen *Den Sörgande Turtur-Dufwan* och snabbt publicera den, hade sannolikt en helt annan, betydligt mer konventionell samling blivit hennes debut. Hon hade nämligen ställt i ordning en diktsamling och i renskrift skickat den till sin vän Margareta Beata Cronstedt på Fullerö. Samlingen är känd: delar av dess innehåll publicerade Nordenflycht i *Qwinligit Tankespel* 1744 och 1745 och renskriften har bevarats under beteckningen »Cronstedtska poemboken» i UUB. Det är denna samling – eller rättare det som inte finns i den – som den emineente kännaren av 1700-talets litteratur, Sven G. Hansson, ägnar ena hälften av sin nya bok. Den andra hälften ägnar han åt en dikt som visserligen är bevarad men som ända till senare tid varit okänd. Det kan tyckas inte vara mycket att göra en bok av. Men det är väl värt de mödor Hansson gjort sig.

Hansson kan nämligen visa att lakunen i »Cronstedtska poemboken» har innehållit mycket intressanta dikter och att den nyfunna dikten som han uppmärksammar i andra hälften av boken är en föregångare till den kända »Fruentimrets Försvar» och som dikt är bättre än denna. Bägge studierna redovisar ett spännande detektivarbete och ökar vår kunskap om Nordenflycht och hennes litterära miljö.

Lakunen i »Cronstedtska poemboken» har, visar Hansson, uppstått genom att det inre av ett lägg i häftet har rivits ut. Efter lakunen finns slutet av dikten »Gud wet hwad Argus täncker på», som är en skarp satir mot Dalins mössvänliga gravdikt över Carl Sture 1739 och är känd från många avskrifter. Hansson antar nu, med goda skäl, att satirens politiska budskap varit misshagligt för handskriftens senare ägare och att de blad dikten stått på har rivits ut. Ägaren var 1757–1767 kronprins Gustav. Men vid den tiden hade Dalin tillgång till böckerna och kanske finns det större skäl att misstänka honom. Vad lakunen i övrigt innehållit kan vi bara gissa. Men det är, menar Hansson, troligt att där funnits andra Dalinfientliga dikter. Ett biresultat av studiet kring lakunen är att Hansson med hjälp av det bevarade slutet av